

Blagaj na Buni

U dnu Bišća-polja, u podnožju Podveleža, uzvisio se nad vrelom Bune strmi krš, a na vrhu tog krša stoje ostaci starog grada Blagaja. Dok je polje oko rijeke Bune pitomo i plodno, bogato vinovom lozom, smokvama i drugim plemenitim voćkama, dotle je blagajski krš nerodan i pust. Kroz pusti kamenjar vodi uska staza sa nevesinjske ceste do grada. Stijene su posivjele kao i krš na kojem stoje ostaci grada, te se čini kao da su srasle u jedno. Današnji Stjepan-grad, a srednjovjekovni Blagaj, javlja se još u rimsko doba. Još u X stoljeću piše Konstantin Porfirogonet da se nad vrelom Bune uzdiže grad Bona. Bona zvuči jednako sa imenom Buna, odnosno rijeka koja izvire pod podnožjem Blagaja. Sam izvor rijeke Bune je jedna od najljepših prirodnih ljepota i pojava Hercegovine. Putnik neće zažaliti ako par sati provede u hladu stoljetnih lipa kraj starog turbeta na njenom vrelu. Voda se iz duboke pećine probija velikom silinom. Stijene nad pećinom čine kao neki krov nad izvorom. Pred pećinom se sakuplja voda u malo, zeleno-bljeskavo jezerce, te iz njega otiče kao gotova rijeka. U pećinu se može ući malim čamcem, i tada se pred nama pruža krasna slika. Ugladat ćemo široku prirodnu dvoranu, nad kojom se uzdiže svod od siga. Idući dalje, stijene se sužavaju u žlijeb, kroz koji dolazi ogromna količina vode, da se, probijajući sebi put, pokaže u svojoj ljepoti. Da li je to neki tajni podzemni izvor neobične snage, ili je to nastavak Zalomske rijeke koja protiče Nevesinjskim poljem? Sa sigurnošću se ne može tvrditi ni jedno, ali se pretpostavlja, da je to Zalomska rijeka koja se u Nevesinjskom polju gubi u njegovim ponorima, da bi ispod zemlje nastavila put do drugog izvora, i tu se, u podnožju Blagaja ponovo pokazala u svojoj veličanstvenoj ljepoti.

Nad takvom prirodnom ljepotom prkosno se uzdiže grad Blagaj, čiji osnutak datira još iz rimskog doba pod imenom Bona. Da su ga gradili Rimljani ima mnogo dokaza. Između ostalog, tu su i ostaci dviju kula između kojih se nalazi urvina, preplavljena na umjetan način u čatrnju. Sve šupljine te urvine zalijepljene su starim rimskim krečom. Kamene ploče, od kojih je zid načinjen, nisu naslagane vodoravno, nego koso, i to tako, da je jedan red nagnut na lijevu a drugi red na desnu stranu. To podsjeća na poredak rebara u hrptenice kod riba. Takvo redanje je bilo vrlo uobičajeno kod Rimljana. Navedene kule su bile spojene jakim zidovima, te je to činilo mali gradić, koji se spominje kao stara Bona.

Za vrijeme barbarskih provala, početkom srednjeg stoljeća, gradić je propao. Kule su mu djelomično porušene. Kasnije su opet dozidane, ali se može vrlo lako razlikovati šta su gradili Rimljani, a što njihovi srednjovjekovni nasljednici.

Na mjesto starog gradića Bone iz rimskog doba, sazidan je nad vrelom Bune mnogo veći grad. To je čuveni Blagaj-grad, čiji postanak datira iz XIV stoljeća, a bio je uređen na karakterističan način gradova bosanskih vladara toga vremena.

Svi dijelovi grada bili su neobično tvrdo izrađeni. Visoki zid sa gustim puškarnicama opasavao je grad. Zid sa južne strane, gdje su se nalazili ponori, bio je nešto niži, dok su ostali zidovi bili visoki od 6 — 8 m. Debljina zida iznosila je 2 metra. Gornjim rubom zida je prolazio hodnik, po kojem se posada mogla kretati. Taj hodnik, na nutarnjoj strani zida se proširivao u širok trijem, koji je bio pod krovom. Do svakog trijema su vodile kamene stepenice. Prema vanjskoj strani su trijemovi bili ograđeni zidanim štitovima i malim otvorima. Kroz te otvore, krijući se iza štitova branika, bacala je vojska na neprijatelja kamenje, da bi onemogućila prilaz gradu.

Između ostalih utvrđenja, nalazila se i četvrtasta »kapi-kula« koja je sama za sebe bila gradić. Bila je

opasana zidom debelim 2 metra, a pred njom se nalazilo predvorje. I kula i zid u predvorju su imale branik. Neprijatelj je znači morao najprije oboriti predvorje, ali došavši do kapikule, naišao bi na dobru zaštitu grada.

Glavna zaštita je bila na istočnoj strani grada, gdje se nalazio zid debeo 8 m. U zid su bile ugrađene dvije kule, a na sredini manja izba u kojoj je stajala straža. Takav štit je bio gotovo neoboriv, jer je odoljevao i puški i najjačem srednjovjekovnom topu. Cijeli taj bedem je bio pojačan sa još dvije visoke kule. Jedna je branila prolaz do »kapi-kule«, a druga nije dozvoljavala neprijatelju da obide grad sa njegove južne strane. Od drugih zgrada u samom gradu, nalazila se palača sa dvije manje i jednom većom dvoranom. Tu se pokazivao sav sjaj i bogatstvo gospodara Blagaja. Desno od kapije bila je manja zgrada, jako utvrđena i dobro čuvana. To je bila riznica u kojoj su vlastela čuvala svoje blago. Nad riznicom je bio stan čuvara — dvorskog kneza — čiji je zadatak bio da čuva i bdije nad blagom. — Tamni podrum je služio kao tamnica svim onim nesretnicima, koji bi se na bilo koji način zamjerili gospodaru blagajskog grada. U južnom dijelu zida se nalazio tajni prolaz, kroz koji se moglo u slučaju potrebe umaći niz ponor nad vrelom rijeke Bune.

Osim ovih građevina, primjetit ćemo i ostatke male džamije, kao i ostatke malih kuća koje su sagradili Turci osvojivši Blagaj. No te su kućice kao i sam Blagaj-grad ubrzo napuštene, jer su Turci, osvojivši Hercegovinu, prenijeli naselje uz divnu i pitomu obalu Bune, gdje se ubrzo razvilo današnje selo Blagaj. Tokom vremena je stari Blagaj-grad počeo propadati. Ono što nisu mogle razoriti puške i srednjovjekovni topovi, uništio je zub vremena.

Blagaj je bio prijestolnica Zahumlja i igrao je važnu ulogu u povijesti Zahumlja. Od starine je bio u vlasti humskih knezova. Nekad je bio omiljena prijestolnica velikog vojvode Sandalja, a njegov nasljednik i sinovac Stefan Vukčić (koji je kasnije postao hercegom od sv. Save), proveo je sav svoj vijek u Blagoju. Njemu u čast još i danas narod zove stari Blagaj gradom hercega Stjepana ili Stjepan — gradom. Kako je Stjepan bio ne samo najbogatiji, nego i najmoćniji velikaš svog vremena, doživio je Blagaj za njegova vremena svoj puni sjaj. Godine 1382. u Blagaj dolazi i sam kralj Tvrtko, koji tom prilikom prima dubrovačko poslanstvo na čijem je čelu bio Dragoje Gučetić.

U to se vrijeme trgovina živo odvijala. Dubrovčani su se više puta žalili na carine koje je pojedini vlastelin određivao. I za vrijeme Sandalja u Blagaj su više puta dolazila dubrovačka poslanstva. Međutim, Sandalj je u Blagaju sklopio savez sa poslanstvom mletačke republike koji je bio uperen protiv Dubrovnika.

Roba se prenosila konjima, mulama i magarcima. To je bila karavanska trgovina. (Karavan je riječ arapskog porijekla). Romani su karavan zvali turma. Kiridžije su bili naoružani. U slučaju da roba bude opljačkana, a to se mnogo puta dešavalo jer su ih pljačkali ne samo stanovnici nego i sami feudalci, plaćali su kiridžije oštetu. Kiridžije su bili Vlasi, čiji je vođa bio primičur ili kramar. Kapetan turme je u početku bio obično jedan od dubrovačkih vlastelina. Od 1332. godine su trgovci sami osiguravali svoju robu. Dubrovčani su i poslije 1332. g. imali svoje kapetane turme. U Malom vijeću se spominje, da kapetan turme pri polasku ponese sobom radi sigurnosti trgovine, kraljevske povelje o miru.

Najznačajniji događaj u Blagaju zbio se 1452. g. kada je herceg Stjepan zaratio sa vlastitom djecom i ženom. O uzroku rata povijest nam ništa određuje ne govori, ali se u narodu sačuvala predaja, po kojoj je glavni razlog rata bila ljubomora. Naime, po jednom predanju se govori, kako je u Blagaj došla karavana

talijanskih trgovaca, u kojoj je bila ljepotica Cecilija. Stari herceg se zagledao u ljepoticu i nagovorio je da ostane u Blagaju. Na oči žene i djece je vodio ljubav sa lijepom Cecilijom, dok sinovi i žena ne zaratiše s njim. — Po drugom predanju koje je sačuvao u narodu, herceg je vlastitom sinu Vladislavu oteo vjericu kada su je svatovi doveli iz Hrvatske. Bez obzira koja je verzija tačna, sigurno je, da su Stjepanova žena Jela, sin Vladislav i mlađa djeca, pobjegli u Dubrovnik. Vijeće Dubrovnika ih je prijateljski primilo i ponudilo pomoć u ratu protiv hercega. Tom prilikom su Dubrovčani obećali da će na Blagaj poslati vojsku i topnike, a Vladislav za uzvrat obeća Blagaj. Naime, ukoliko u ratu protiv oca uspije, Vladislav obeća da će Blagaj ostati u dubrovačkim rukama. Vladislavu i Dubrovčanima se pridruži i Ivaniš Vlatković, gospodar Drijeva (današnja Gabela). Savez je sklopljen 25. 3. 1452. godine.

Rat započe u travnju i to vrlo uspješno za Vladislava. Redom je počeo osvajati očeve gradove. Najprije je osvojio Blagaj, pa onda dva grada na neretvanskom mostu (to su bile dvije kule koje su se dizale više Starog mosta u Mostaru). Hercegu Stjepanu nije ništa skoro preostalo u Hercegovini. Zatvorio se u grad Ljubuški, odakle se za pomoć obratio Turcima. Ujedno je za sebe pridobio i Mlečiće, kojima je zauzvrat obećao grad Drijevu / Gabelu). Zahvaljujući pomoći Turaka, uspio je tek donekle da suzbije navalu sinova

i njihovih saveznika. Stideći se svoje sramote, ponudi ženi i djeci mir. Strahujući da će im mirom izmaknuti grad Blagaj, Dubrovčani pokušashe nagovoriti Ivaniša Vlatkovića koji je Vladislava pomagao u ratu protiv oca, da grad Blagaj preda bosanskom kralju a ne hercegu. Međutim, kralj nije smio to prihvatiti, jer se bojao hercegovih zaštitnika Turaka. Herceg je svoju starost provodio u Blagaju, sve dok ga strah ne istjera pred najezdom Turaka, koji su 1463. godine osvojili Bosnu i počeli harati Hercegovinom.

Za vrijeme rata nije sa Blagaja pukla ni jedna puška, pa ga Turci sasvim mirno osvojiše. U jesen 1464. godine preote Vladislav Turcima Blagaj. Nakon smrti Stjepanove ostao je Vladislav još par godina na očevini. Kako je vrijeme prolazilo, potomstvo hercegovino se najzad razbježalo na sve strane.

Turci nisu Blagaj nikako više utvrđivali niti dograđivali. Stari Blagaj je ostao pust, o novo naselje na Buni, današnje selo Blagaj, brojilo je tada 170 kuća koje su mogle dati 300 vojnika.

Umjesto Blagaja, koji je počeo da propada, Turci sve veću pažnju poklanjaju Mostaru, kojeg su počeli cijeniti radi njegovog geografskog i strateškog položaja. Turci Mostar proglasiše glavnim gradom Hercegovine 1522. godine, a izgradnjom Starog mosta (čija je gradnja trajala devet godina — od 1557. do 1566. godine, Mostar je potpuno potisnuo značaj Blagaja i postao glavni kulturni i trgovački centar Hercegovine.